

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Ігнатенко Дарини Євгенівни

**«Фразеологічні одиниці на позначення інтенсивності дії та стану в
англійській, німецькій, російській та українській мовах»**

(Вінниця, 2018. – 257 с.),

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Лінгвістичний дискурс сьогодення рясніє багатьма напрямками і тенденціями, проте актуальними не випадково визнають ті наукові студії, в яких дослідницький вектор спрямовано на комплексні міжмовні дослідження традиційно виокремлюваних мовних одиниць, зокрема фразеологізмів, з позицій антропоцентризму. Перспективними як з точки зору теорії, так і практики, постають проблеми виявлення механізмів міжрівневої системної взаємодії в семантичній та формальній структурі певних груп фразеологізмів, покликаних акцентувати на особливостях протікання процесуальної ознаки.

Очевидним є те, що для лінгвістів, які працюють у царині зіставного мовознавства, власна методологія якого вибудовується на продуктивному симбіозі вітчизняних і зарубіжних досягнень у теорії номінації, відкриваються приховані горизонти дослідження. Залучені до міжмовного зіставлення традиційні, усталені поняття мають унікальну здатність до оновленої інтерпретації, оскільки на тлі контрастивного аналізу набуває глибшого осмислення їхня семантика та структура, увиразнюється прагматичний потенціал та розкривається функціональна палітра.

У цьому контексті актуальність дисертаційної роботи Д.Є. Ігнатенко не викликає заперечень. Варто взяти до уваги і той факт, що на теренах сучасної компаративістики бракує дисертаційних робіт, у яких фразеологічні одиниці як засоби вторинної номінації дістають власне лінгвістичної інтерпретації. Відрадно, що дисертантка звертається до з'ясування структурної й

семантичної організації мовних одиниць в віддаленоспоріднених германських (англійській, німецькій) та слов'янських (російській та українській) мовах.

На нашу думку, рецензована робота видається новітньою як за проектуванням дослідницьких проблем, так і за підходами їхнього розв'язання в міжмовному аспекті. Завдання, що ставить дисертантка для досягнення мети, варті позитивної оцінки.

Імпонує і той факт, що комплексний зіставний аналіз фразеологічних одиниць на позначення інтенсивності дії та стану здійснюється із залученням широкого емпіричного матеріалу (словникового і текстового), що органічно поєднує статичні та динамічні аспекти функціонування мовного знаку.

Водночас міжмовні фразеологічні одиниці з ознакою інтенсивності як наукова проблема залишається доволі суперечливою і неоднозначною щодо наукових презумцій і висновків через різновекторність як у тлумаченні самого поняття «фразеологічна одиниця», так і розуміння категорії інтенсивності, що спонукає дисертантку до вироблення власної траєкторії дослідження та пошуку оптимальних шляхів розв'язання окреслених у роботі завдань.

Відрадно, що Д.Є. Ігнатенко презентує комплексний авторський підхід до встановлення спільних і відмінних рис фразеології із семантикою інтенсивності в зіставлюваних мовах, який відкриває нові аспекти в осмисленні вторинної номінації. Дисертантка занурюється в об'єкт дослідження з нових, раніше не використовуваних у контрастивістиці позицій щодо виявлення універсальності та унікальності в реалізації фразеологічної інтенсивності і тим самим вдало актуалізує тему дисертації.

Цінність роботи полягає в тому, що у своєму прагненні досягти поставленої мети авторка послідовно відстоює об'єктивний погляд на досліджувану проблематику. Імпонує те, що впродовж усієї роботи здобувачка чітко дотримується основоположних принципів побудови наукового опису, моделюючи за допомогою типових формул тлумачення матрицю дослідження, що дало змогу виявити набір фразеосемантичних груп і підгруп на позначення інтенсивної дії та стану.

Не менш виваженими постають думки дисертантки про ступінь продуктивності основних метафоричних моделей у зіставлюваних мовах. Новітністю позначені механізми системної та комплексної взаємодії різнорівневих мовних засобів, що беруть безпосередню участь у формуванні інтенсивності дії та стану. Валідними для розвитку компаративної фразеології видаються висновки щодо зв'язків між структурно-семантичним та лінгвокультурологічним складниками фразеологічної інтенсивності у досліджуваних мовах.

Досить ємним постає обсяг і зміст завдань дослідження, кожне з яких виконане в роботі відповідно до обраної парадигми – в єдності семантичного, структурного та функціонального підходів з урахуванням типологічних та міжкультурних характеристик фразеологічних одиниць із ознакою інтенсивності.

Дисертація має логічну структуру, зумовлену поставленими метою і завданнями дослідження та обраними підходами до аналізу емпіричного матеріалу. Вона містить вступ, чотири розділи, висновки, списки використаної літератури (357 найменувань), лексикографічних та текстових джерел.

Заслужують на увагу додатки до роботи, в яких представлено кількісні та процентні показники загальної кількості досліджуваних одиниць у різноплощинних вимірах.

Наукова позиція Д.С. Ігнатенко чітко визначена у Вступі й підтверджена в першому розділі *«Теоретичні засади дослідження фразеологізмів на позначення інтенсивності дії і стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах»* (с. 33-71). У ньому вдало прослідковано історію вивчення фразеологічних одиниць у типологічному аспекті, здійснено критичний огляд праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців, пов'язаних із темою дослідження, з'ясовано статус інтенсивності як лінгвістичної категорії, а також встановлено її співвідношення з іншими суміжними категоріями, зокрема з категоріями кількості, якості, міри, градуальності, оцінки, емотивності, образності, експресивності. Привабливою постає авторська

позиція щодо необхідності виокремлення й розмежування предикатів дії та стану в лінгвістиці, а також виділення особливостей реалізації цих категорій у фразеології.

У другому розділі *«Методика зіставного дослідження фразеологічних одиниць на позначення інтенсивності дії та стану»* (с.72-94) висвітлено розробку комплексної методики зіставлення об'єкта дослідження. Запропонована дисертанткою процедура зіставного семантичного аналізу видається справді дієвою й науково виваженою, оскільки основоположними для її реалізації виступають принцип системності, реалізований як у процедурі добору матеріалу з лексикографічних джерел, так і у методиці комплексного зіставного семантичного аналізу фразеологічних одиниць на позначення інтенсивності дії і стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

Проблемі семантичного аналізу виділених фразеологізмів для встановлення унікальних та універсальних метафоричних моделей, за якими організована семантична структура досліджуваних фразеологізмів присвячений третій розділ *«Семантика фразеологізмів на позначення інтенсивності дії в англійській, німецькій, російській та українській мовах»* (с. 95-167). У ньому фразеологізми із семантикою інтенсивної дії зіставлено у проєкції на виведені дисертанткою формули тлумачення, які містять вказівку на *суб'єкта дії або стану (X), дію або стан (Y), стан суб'єкта / об'єкта (Cond.)*, який за своїм характером може бути психо-емоційним (*негативним (Cond_{neg})* або *позитивним (Cond_{pos})*), фізіологічним (*Cond_{phys}*), *місце (Loc.)* знаходження суб'єкта / об'єкта (*Loc.*), а також обставини, у яких перебуває суб'єкт (*Circ.*), події, явища, ситуації (*P*).

Позитивне враження справляє представлена здобувачкою матриця фразеологічних груп та підгруп, кожна з яких відповідає встановленій формулі тлумачення і наповнення яких аналізується з позицій встановлення продуктивності метафоричної моделі та засобів вираження інтенсивності дії. Зокрема, Д.Є. Ігнатенко залучає до аналізу міжмовні фразеологічні паралелі із

семантикою інтенсивності інтелектуальної і перцептивної діяльності, фізичної дії, трудової і соціальної діяльності, руху, мовлення і звучання, фізіологічної діяльності. Такий підхід надає роботі стрункості, послідовності, зв'язності, несуперечності, а результатам дослідження – виваженості та достовірності.

Відрадно, що дисертантка, здійснивши ретельний аналіз фразеологічних одиниць із ознакою інтенсивності, робить спроби не лише констатації підрахунків, але й з'ясування причин виявлених подібностей та розбіжностей, зумовлених власне мовними та національно-культурними особливостями конкретної мови.

Доказовістю та практичною спрямованістю вирізняється четвертий розділ *«Семантика фразеологізмів на позначення інтенсивності стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах»* (с. 168-203). У ньому Д.Є. Ігнатенко зосереджується на встановленні особливостей вираження інтенсивності фразеологічними одиницями на позначення стану. Цілком виправданими виступають сконструйовані авторські формули тлумачення, крізь призму яких дисертантка виявляє специфіку реалізації фразеологічної інтенсивності в кожній із досліджуваних мов. Імпонує створена дослідницею зіставна матриця високочастотних позитивних та негативних емоцій, що мають інтенсивне вираження у складі фразеологічних одиниць на позначення психо-емоційного стану в порівнюваних мовах.

У третьому та четвертому розділах роботи Д.Є. Ігнатенко також позиціонує думку про кількісну розбіжність у використанні експліцитних засобів для вираження інтенсивності, пояснюючи це вищим ступенем розвиненості в слов'янських мовах порівняно з германськими флективності та варіативності структурних компонентів фразеологічних одиниць.

Обґрунтованими вважаємо висновки роботи, які відтворюють основні результати дослідження, викладені в розділах, і поглиблюють їхній зміст та вагу в контексті висунутих дисертанткою положень. Показовим є і те, що висновкова частина повністю узгоджена з визначеними у вступі завданнями.

Добре те, що в них здобувачці вдалося акумулювати найбільш вагомі, теоретично виважені та практично доведені результати зіставного вивчення фразеологічних одиниць із семантикою інтенсивності в зіставляваних мовах.

Загалом рецензована дисертація Д.Є. Ігнатенко – це логічне системне дослідження семантики та структури різномовних фразеологічних одиниць із семантикою інтенсивності. Водночас актуальність об'єкта дослідження, масштабність його предметних параметрів створює широке коло для наукових роздумів і дискусій. Тому, окресливши позитивні здобутки роботи, дозволимо собі висловити деякі міркування та побажання.

1. Для сучасних контрастивних досліджень відносно узвичаєним став білатеральний підхід до міжмовного зіставлення, за якого залучені до аналізу мови набувають рівноправності. Відрадно, що рецензована робота виконана саме в такому руслі. Проте у дисертації більш детального висвітлення потребує питання вибору *tertium comparationis* як основоположного, вихідного поняття в системі інших складників зіставного аналізу. Зауважимо, що в другому розділі роботи дисертантка зазначає, що «під час зіставлення фразеологізмів у декількох мовах за основу порівняння береться денотативний аспект ФО як відображення в мові різних предметів, дій та станів об'єктивної дійсності» (с. 72). У наступних розділах міжмовний аналіз проводиться з опертям на формули тлумачення як «переклад значення фразеологізму особливою семантичною мовою». Отож, хотілося б уточнити, який науковий артефакт у рецензованій роботі набуває статусу *tertium comparationis* для виявлення спільного та відмінного в структурній і семантичній організації фразеологічних мовних одиниць із семантикою інтенсивності в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

2. Досліджуючи експліцитні засоби вираження інтенсивності фразеологічних одиниць, Д.Є. Ігнатенко виділяє групу словотвірних засобів (префіксів, напівпрефіксів як структурних елементів дієслівного компонента фразеологічної одиниці). Водночас здобувачка вказує на те, що в англійській мові, на відміну від інших зіставляваних мов, функцію посилення виконують

постоппозитивні прислівники, які збігаються за значенням із префіксами в інших мовах (с. 84). У цьому аспекті хотілося б уточнити, якими аргументами керується Дарина Євгенівна, кваліфікуючи англійські мовні одиниці на кшталт *off, out* прислівниками. Адже дієслівні лексичні біноми типу *to take off*, т.зв. фразові дієслова, у сучасній лінгвістиці мають різну сутнісну, а відтак і термінологічну означеність, набуваючи статусу дієслівно-прислівникових або дієслівно-прийменникових словосполучень (І.В. Арнольд, С.Б. Берлізон, С.Є. Гурський, О.І. Смирницький та ін.), чи деривованих аналітичних одиниць (Ю.О. Жлуктенко, І.М. Іванова, Т.М. Ніколаєва та ін.). Більше того, у міжмовних розвідках, зокрема в російсько-(українсько)-англійських паралелях, спроба співвіднести такі англійські бінарні одиниці англійської мови із тими чи іншими дієсловами (передусім префіксальними) іншої мови стикається з низкою дискусійних моментів. Додаймо також, що структурна розбіжність таких одиниць, яка може бути пояснена типологічно релевантною ознакою – характером поєднання морфем у слові й розмежування на цій основі фузійно-синтетичної одиниці на протигагу фузійно-аглютинативній чи аглютинативно-аналітичній, може бути ускладнена іншими аспектами функціонування англійських біномів – їхньою полісемічністю, метафоричністю тощо.

3. Схвальної оцінки заслуговує прагнення Д.Є. Ігнатенко встановити частотність вживання фразеологізмів на позначення інтенсивної дії та стану в художніх творах (додатки 3, И) і в такий спосіб перетворити функціональну категоризацію об'єкта дослідження в квантитативні, тобто кількісні показники. Проте, на нашу думку, додаткового коментаря потребує питання вибору художніх текстів (зокрема, збереження параметрів їхньої жанрової, тематичної, часової тощо одноплщинності).

4. Для експлікації внутрішньої форми фразеологічних одиниць у роботі створено метафоричні моделі, які дають змогу виявити універсальні та специфічні образи, що сприяють формуванню семантики інтенсивності дії та стану. Здобувачка активно оперує цим терміном у практичних розділах

дисертації. Водночас у Додатку К подано список метафоричних типів (деструктивний, зооморфний, соматичний та ін.). Мабуть, варто уточнити, який зв'язок між задіяними в роботі термінопозначеннями «метафорична модель» і «метафоричний тип», і чи є запропонована таксономія метафоричних типів авторською.

5. Прихильно ставимося до того, що робота містить унаочнену інформацію про результати наукового пошуку дисертантки. Імпонує її прагнення категоризувати і систематизувати опрацьований матеріал. Однак, у Додатку Е «Високочастотні позитивні емоції, що мають інтенсивне вираження у складі ФО на позначення психо-емоційного стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах» навряд чи є правомірною тріада «радість – сміх – любов», яка поєднує не зовсім однорядні поняття (сміх – це вираз почуттів). Подібну ситуацію простежуємо в Додатку Ж, де група негативних емоцій (злість, страх, душевні страждання, здивування) поповнюється номінацією «плач», яка є виразом певного психо-емоційного стану, у тому числі і позитивного. У цьому аспекті хотілося б уточнити, які вирізнявальні критерії лягли в основу створення поданої у дисертації таксономії.

Наголошуємо на тому, що висловлені зауваження мають дискусійний, рекомендаційний характер і не знижують загальну позитивну оцінку роботи. У авторки (і це є вкрай цінним) чітко простежується власна, виважена концепція, позиція, обґрунтований науковий погляд на інтерпретацію досить непростих узагальнень і висновків, які переконливо засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність результатів.

Дисертаційна робота вирізняється чіткою, несуперечливою метамовною організацією науковою опису та стилістичною вправністю, що сприяє легкому сприйманню задекларованих теоретико-методологічних постулатів та практичних результатів.

Основні результати дослідження повно відбито в публікаціях у наукових фахових виданнях, у тому числі – за межами країни. Автореферат уповні

відповідає змісту роботи, відображає її ключові положення і концептуальні позиції. Дослідження пройшло достатню апробацію.

Отже, дисертація Ігнатенко Дарини Євгенівни «**Фразеологічні одиниці на позначення інтенсивності дії та стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах**» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року), а її авторка Ігнатенко Дарина Євгенівна цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри іноземної філології та перекладу

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного

торговельно-економічного університету

Н.Б. Іваницька

